

Buob ord la Lumnezia. Foto: Emil Brunner (Braunwald 1908–1995); enturn 1942. (illustraziuns ord il cudesch «Kind sein in der Schweiz»)

Schuobacheclers e «piccoli spazzacamini» dal Grischun

In chapitel davart ils viadis d'uffants mesolcinois e rumantschs per gudagnar il paun dir

DA CLAUDIA CADRUVI

■ «Ir giul Schuob», quest fenomen describa l'istoricher Linus Bühler en in chapitel dal nov cudesch «Kind sein in der Schweiz» (fanestra). En il 19avel tschientaner gievan rotschas d'uffants grischuns mintgama la primavaira en il Schuob. Là lavuravan els enfin l'atun sco pasturs, famegls e fantschellas pitschnas. Era uffants dal Tirolo e Vorarlberg fagevan quest viadi, scriva Bühler. Per il Tirolo ed il Vorarlberg èn las migraziuns d'uffants documentadas gia en il 17avel tschientaner. Davart las migraziuns ord las valladas grischunas existan documents pir enturn il 1800. Igl era oravant tut uffants da regiuns rumantschas che gudagnavan il paun da mintgadi en l'ester. Els vegnivan l'emprim da la Lumnezia, da la part sura da la Surselva e da la Val Sogn Pieder: «Quai è tant pli remartgabel, damai che la plipart dals uffants aveva da surmuntar sper la distanza geografica (radund 150 enfin 200 km) anc ina barriera linguistica.»

Cun diesch onns en l'ester

Schuobacheclers vegnivan quests uffants numnads en Surselva. Il fenomen è sa rasà en il 19avel tschientaner era en autras regiuns dal Grischun: En il Surmir, en Tumleasta e la regiun enturn Cuira. Igl era per ordinari uffants da valladas catolicas che gievan medemamain en vitgs u citads catolicas dal Schuob (en la regiun dal Lag da Constanza enfin a la Donau ed en l'ost enfin la Iller). La primavaira sa mettevian gruppas da diesch enfin ventg uffants ord in vitg u ina vallada sin viadi. En general accompagnava ina dunna pli veglia la grupp. Enfin ils onns 1860 e 1870 fagevan ils uffants quest viadi a pè. Pli tard mav'ins cun la viafier ed il bastiment. Sin las fieras da las citads pledivan ils purs, patrums e maisters quests uffants alura per ina sesiun. La paja per la dira lavur era vestgadira e chalzers.

Ina bucca pli pauc a maisa

La raschun per la migraziun d'uffants, che para oz crudaivla, è da tschertgar en las relaziuns economicas precaras che regivan en bieras regiuns europeicas. La rata da mortalitad la fin dal 18avel tschientaner n'era betg pli uschè gronda, grazia a meglras relaziuns igienicas e medicinalas. Sch'ils Schuobacheclers eran

«Fiera d'uffants» en la Bachstrasse a Ravensburg en il Schuob. Gravura en lain; Berlin, Nr. 17.

pia per otg enfin diesch mais davent da la maisa, levgiava quai las famiglias ch'endiravan fom. Quai eria pli impurtant che la paja entras vestgadira u chalzers, concluda Bühler. A la fin dal 19avel tschientaner n'eran dentant betg be las pitgiras economicas la raschun per la migraziun. Plaunet giavinava era la mirvegla per l'ester inqual giuven u giuvna. Era l'aspect da retschaiver a la fin da la sesiun stivalets lungs u in chapè cun plima, laschava emblidar las admoniziuns d'antieri Schuobacheclers.

Mesolcina e Val Calanca

Pli enconuscent ch'ils Schuobacheclers èn ils «piccoli spazzacamini» dal Tessin pervi dal roman «Die schwarzen Brüder» da Lisa Tetzner. Betg angal uffants tessines han lavurà a Milaun sco spazzachamins, mabain era uffants mesolcinois e da la Val Calanca. Quests uffants nettegiavan chamins en l'Italia dal nord ma perfin a Vienna. Els eran bainvestids cun lur corps satigls che pudevan sa fultscher en ils chamins e sgrattar davent il fulin. Gia cun set u otg onns han quests spazzachamins stuì gudagnar lur paun da mintgadi sut cundiziuns crivas. Bühler scriva a la fin da sia contribuziun: «Per blers, gist per ils davos Schuobacheclers, devi era l'aspect da l'aventura ... ch'els han fatg cun luschezia. Per ils blers uffants, ed oravant tut per ils «spazzacamini», èsi stà experientschas dolorusas.

La lavur prematura e la paja han bain rinforzà la confidenza e conscienza en sa-

sez ed han uschia contribuì ad ina persuenad madira. Ma per tge pretsch?»

«Uffanzas en Svizra» fa flux cun glorificaziuns ma era teorias davart crudevлад emozionala

La contribuziun da Bühler è in pitschen toc da puzzle en il nov cudesch «Kind sein in der Schweiz». Il cudesch ha l'etnolog europeic Paul Hugger edi per dar ina survista davart l'uffanza en Svizra. El constatescha en il prolog ch'ina dettia ensasez gnanca in'uffanza unitara. Las differentas «uffanzas» dependian fermamain da la regiun, la epoca, la religiun e las relaziuns economicas da mintga famiglia. Bliers scienziads sajan s'occupads ils ultims decennis intensivamain cun singuls aspects da l'uffanza. Quai saja dentant savens chapità sut ina influenza ideologica ed haja survi be a consolidar tscherts pregiudizis. Hugger ha uss empruvà da s'avischinar senza intenziuns ideologicas a la materia. En ses cudesch descrivan 47 auturs ed auturas las pli differentas teoricas. Ins chatta chapitels davart tematics, medias, spendreras, uffanza gidieua, uffanza en famiglias da mastregners u da lavurers, fantasia d'uffants, giugarets e davart mammas ch'educheschian sulet etc. Bliers chapi-

tels descrivan il svilup da pli baud enfin viaden en il temp dad oz. Tar quest svilup vegn savens constatà che la vita d'uffants n'è betg angal sa meglierada. Anzi, fertant che uffants creschivan si pli baud ensemen cun lur geniturs ed emprendivan uschia a moda natirala, èn els ozildi savens en in ghetto en lur chombras d'uffants fullanadas u en las scolas. E fertant ch'ils uffants durmivan pli baud en la medema chombra u perfin en il medem letg cun ils geniturs u fragliuns, vegnan els bandischads uss mintgin da per sai en ina chombra isolada. Il cudesch da Hugger muossa exemplaricamain la diversitad da la vita d'uffants en Svizra. Perquai relativescha el glorificaziuns ed idealisaziun dal temp da pli baud (ed era dad oz). Medemamain fa el flux cun la teoria ch'i regiva en ils ultims tschientaners be crudevлад emozionala envers uffants.

Paul Hugger (edi.): «Kind sein in der Schweiz», 530 paginas, 175 illustraziuns. Pretsch: 98 francs. ISBN 3-907495-95-0.